

TÜRKÇE

Fiilde Çatı

FİİLDE ÇATI

- Fiilin cümle içinde özne ve nesne ile olan ilişkine göre girdiği biçimlere **fiil çatısı** denir.
- Fiilde çatı arayacağımız cümlelerin yüklemi fiil değildir. Yüklemi fiil olmayan cümlelerde fiil çatısı aranmaz.
- Fiil çatısı ile ilgili sorularda öncelikle fiilin altı çizilir ve çatı ekleri alıp almadığına bakılır.
- Sorulara cevap verirken, öznesine göre mi yoksa nesnesine göre mi sorulduğuna dikkat edilmelidir.
- Fiilde çatı, öznesine ve nesnesine göre olmak üzere ikiye ayrılır:

A)ÖZNE-YÜKLEM İLİŞKİNE GÖRE	B)NESNE-YÜKLEM İLİŞKİSİNE GÖRE
1-Etken Çatı	1-Geçişli Çatı
2-Edilgen Çatı	2-Geçişsiz Çatı
3-Dönüşlü Çatı	3-Oldurgan Çatı
4-İşteş Çatı	4-Ettirgen Çatı

ÖZNE-YÜKLEM İLİŞKİSİNE GÖRE ÇATI

Etken Çatı: Öznesi belli olan fiildir.

İşi yapan gerçek öznedir.

Bu çatıya sahip olan fiiller “-l ve -n” ekini almazlar.

Örnekler:

Öğretmen konuşan öğrencileri uyardı.

Bu masalı dedemden dinlemiştim.

Yolda giderken patlamış bir lastik gördüm.

Şiir okumayı eskiden beri severdi.

Dalgalar öğlene doğru biraz yatıştı.

Edilgen Çatı: Yüklemde bildirilen işi yapanın yani öznenin belli olmadığı fiillerdir. Bu cümlelerde özne belli olmadığı için nesne öznenin yerine geçer, buna sözde özne denir. Fiil kök ve gövdelerine “-l ve -n” eklerinin getirilmesiyle yapılır. Edilgen fiiller nesne-yüklem ilişkisine göre her zaman geçişsizdir. Başkası tarafından yapılma anlamı vardır. Bunun için edilgen fiilleri bulmanın kısa yolu, fiilin başına “ başkası tarafından” sözünü getirerek okumaktır. Uygun oluyorsa edilgendir.

Örnekler:

Asmalar bu mevsimde budanır.

Yolun bozuk bölümleri onarılmış.

Düşmanın etrafı gecedan sarılmış.

Sınav sonuçları evlere postalanacakmış.

İki yıldır aranan kaçak yurtdışında bulundu.

Baharın gelmesiyle evde temizlik yapıldı.

Bu şarkı son günlerde çok tutuldu.

Yeni ekonomik program açıklandı.

Bu gece saatler bir saat geri alınacak.

İtiraz kabul edilince yarışma tekrarlandı.

Sınıfın tahtasına güzel bir atasözü yazıldı.

Dönüşlü Çatı: Öznenin hem işi yaptığı hem de işten etkilendiği çatıdır. Özne gerçektir. Fiil kök ve gövdelerine “-l ve -n” eklerinin getirilmesiyle yapılır. Dönüşlü çatının edilgen çatıdan farkı öznenin belli olmasıdır. Dönüşlü çatılarda “kendi kendinelik” anlamı vardır. Dönüşlü çatıyla edilgen çatıyı karıştırmamak gerekir. İki çatıda da “-l ve -n” ekleri vardır; ancak dönüşlü çatıda işi yapan kişi bellidir.

Örnekler:

Acı haberi alan kadın saatlerce dövündü.

Çocuk bizden ilgi gördükçe açıldı.

Aykut bu habere çok üzülecek.

Gezmeye gideceği için yıkandı ve süslendi.

Çocuk üşüdüğü için annesine sarılmış.

Anahtarı bulabilmek için akşama kadar arandı.

Yeni elbisesini giyinmiş bizimki.

İnşaatı bitirince uzun süre dinlendi.

Oyun oynarken masanın altına saklandı.

Akşam, yorgunluktan kanepeye uzandı.

Olayları anlayabilmek için etrafına bakındı.

Edilgen ve dönüşlü çatı farkını aynı fiilleri alan cümlelerde görelim.

Edilgen Çatı Örnekler	Dönüşlü Çatı Örnekleri
Düşmanın etrafı hemen sarıldı.	Yıllardır görmediği arkadaşına birden sarıldı.
Teröristlerin telefonları uzun süre dinlendi.	Okuldan gelince yemekten sonra dinlendi.
Yapımı tamamlanan okul törenle açıldı.	Okul ortamına ısınan çocuk zamanla açıldı.
Sınıfımız, 23 Nisan günü süslendi.	Dışarı çıkacağı zaman süslenişiyor.
Para kasanın içine büyük bir özenle koyuldu.	Büyük bir hevesle işe koyuldu.
Temiz çamaşırlar titizlikle katlanıyor.	Başına gelen olaylara sabırla katlandı.

İsteş Çatı İşin birden çok özne tarafından yapılma anlamı vardır. İşin karşılıklı ya da ortaklaşa yapıldığı anlamını verir. İsteş çatı “-ş” ekini alır. İsteş çatılı fiillerde bir durumdan başka bir duruma geçiş de söz konusudur. Kısaca “-ş” ekini alan oluş fiilleri çatısına göre isteştir.

Örnekler:

Eylemi Karşılıklı Yapma	Eylemi Ortaklaşa Yapma
Bu konuyu geçen hafta onunla da tartıştık.	Çıttırtıyı duyan kuşlar uçuştı.
Genel müdürle telefonda görüşmüş.	Üzerimize gelen arabayı görünce kaçıştık.
Onlar yıllardır yazışüyordu.	Bütün yolcular bir otobüse doluşmuştu.
Arkadaşlarla Atatürk Caddesi’nde buluştuk.	İnsanlar bazen kendilerinden uzaklaşıyorlar

NESNE-YÜKLEM İLİŞKİSİNE GÖRE ÇATI

Nesnesine göre çatılar bulunurken cümledeki yüklem nesne alıp almamasına göre değerlendirme yapılır. Önce fiilin altı çizilir ve gerekli sorular sorulur.

Geçişli Çatı Nesne alabilen fiildir. Yükleme sorulan “ne, neyi, kimi” sorularına cevap alıyorsak geçişli çatı vardır. Belirtili ve belirtisiz nesne olan cümlelerde geçişli çatı vardır.

Örnekler:

Hırsızlar gizli kasayı bulamamışlar.
Bu yaz Akdeniz kıyılarını dolaşacağım.
Size değişik bir armağan vereceğim.
Seni aşağı mahallede bir araba bekliyor.
Size bir çorba söyledik.
Özlemiştim kokusunu o güzel köyümün.
Yazar bu uğurda her şeyini kaybetmişti.
Öykü yazmayı keyif verici bir uğraş olarak görüyor.
Salatalıkları ve havuçları rendeledi önce.
İnsan, yüreğiyle baktığı zaman doğruyu görebilir.

Not: Bazı cümlelerde fiil geçişlidir ama cümlede nesne yoktur. Böyle cümlelerde yüklem geçişli olmasına rağmen nesne kullanılmamış olur. Bu cümlelere biz aklımızdan nesne ekleyebiliriz. Fiilin altını çizeriz ve “ne, neyi, kimi” sorularının cevabı cümlede olmasa bile aşağıdaki örnekler gibi nesne alabilen fiilse, o fiil geçişlidir.

Son günlerde gözleri iyi görmüyormuş.
(okuduklarını)
Tolga Çandar, dün televizyonda söylüyordu. (Ege Türkülerini)
Pazar günü geleceksin diye ne kadar çok bekledik.
(seni)
Yıllarca bir karşılık beklemeden korudu.
(arkadaşını)

Geçişsiz Çatı: Nesne alamayan fiildir. Yükleme sorulan “ne, neyi, kimi” sorularına cevap alamıyorsak fiil geçişsizdir. Bu cümlelerde belirtili ve belirtisiz nesne yoktur.

Örnekler:

Üç günden beri eve gitmemiş.
İçeri girer girmez evin içine baktı.
Saatin alarmı erken çaldı.
Dizide yeni yeni olaylar gelişiyor.
Yarın akşam yemeğe misafir gelecek.
Yardım isteyen herkese yardım ederdi patronumuz.

Oldurgan Çatı: Geçişsiz bir fiile “-r,-t-tir”

eklerinden herhangi birini getirdiğimizde bu fiil geçişli hale geliyorsa bu çatıya oldurgan çatı denir. Bunu aşağıdaki örnekte görelim.

“Para bankaya yatmış.” Cümlesindeki fiil nesnesine göre geçişsizdir.
Bu fiile “-r” ekini eklersek,
“Parayı bankaya yatırmış” cümlesini elde ederiz.
Bu cümledeki fiil nesnesine göre oldurgan çatılıdır.

Kısaca bu fiilde “-r,-t-tir” eklerinden biri vardır. Bu çatıda özne işi kendisi yapar, başkasına yaptırmaz. Oldurgan çatıyı bulurken şu yöntemi izleriz: Fiildeki “-r,-t-tir” eklerini elimizle kapatırız. Kalan fiil geçişsiz, elimizi açtığımız zaman geçişli olursa burada oldurgan çatı var demektir.

Örnekler:

Çocuğu erkenden uyuttu.
Hepimizi kahkahayla güldürdü.
Annesi çocuklarını sevgiyle yatırdı.
Bir kişi yüz adamı dışarı çıkarır.
Seyhan itfaiyesi, yangını büyümeden söndürdü.

Ettirgen Çatı: Geçişli bir fiile “-r,-t-tir” eklerinden herhangi birini getirdiğimizde bu fiilin geçişlilik derecesi artıyorsa bu çatıya ettirgen çatı denir. Bunu aşağıdaki örnekte görelim.

Bir bardak süt içti.
Bu fiile “-r” ekini eklersek,
“Bir bardak sütü içirdi” cümlesini elde ederiz.
Bu cümledeki fiil nesnesine göre ettirgen çatılıdır.

Kısaca bu fiilde “-r,-t-tir” eklerinden biri vardır. Bu çatıda özne işi başkasına yaptırır. Ettirgen çatıyı bulurken şu yöntemi izleriz: Fiildeki “-r,-t-tir” eklerini elimizle kapatırız. Kalan fiil geçişli, elimizi açtığımız zaman yine geçişli olursa burada oldurgan çatı var demektir.

Yaşlı kadın mektubu okuttu.
Öğretmen, konuyu öğrencilere anlattırdı.